

NOVES DADES ENTORN DEL "LUL.LISME" DE NICOLAU DE CUSA

El Prof. Rudolf Haubst ha publicat recentment un important treball, en el qual, entre altres coses, replanteja sobre noves dades un problema que, no fa gaires anys, fou objecte de l'atenció dels estudiosos: l'encontre de Nicolau de Cusa amb l'obra de Ramon Llull¹. El mer títol del treball ja fa l'efecte d'un cop d'alerta: "El jove Cusà estigué a París el 1428 per a l'estudi de manuscrits". Es tracta realment d'una dada nova i sorprenent. Sabíem per la correspondència de Poggio Bracciolini que, retornat des de Roma a la seva terra nadiua, Nicolau s'hi esmerçà, des de finals del 1427 a inicis del 1428, en la recerca de manuscrits dels autors clàssics². Sabíem també que aquestes i altres recerques l'havien portat fins a Laon³. Però no teníem notícia de cap estada seva a la capital de França. De totes maneres, en aquest afer, ens cal anar per pams i distingir dues qüestions ben diferenciades: l'anada a París i la fixació de la data d'aquest viatge la primavera de l'any 1428. La primera qüestió és des d'ara un fet comprovat documentalment; la segona sembla ésser la conseqüència òbvia d'una sèrie de dades convergents.

---

1. Cf. Rudolf HAUBST, *Der junge Cusanus war im Jahre 1428 zu Handschriften-Studien in Paris*. MFCG 14 (1980), p. 198-205. La problemàtica oberta per Haubst interessa per igual els estudiosos de Nicolau de Cusa i els de Ramon Llull. Haubst, com és natural, la desenvolupa des dels coneixements i l'angle de visió d'un estudiós del Cusà. Calia, però, atansar-se a la mateixa problemàtica des del punt de vista de la història del lul.lisme. Aquest i no altre és l'intent d'aquestes pàgines. M'hi he proposat, doncs, de donar a conèixer als estudiosos lul.lians els resultats certs de la recerca de Haubst i, alhora, de comentar-los i prolongar-los a la llum de les dades segures, antigues i recents, sobre el lul.lisme parisenc. En darrer terme i com a teló de fons hi és sempre present un problema que em preocupa des de fa bastansts anys: l'aclariment dels orígens del "lul.lisme" del Cusà, o més exactament, de la despertada de l'interès del jove Nicolau per l'obra i el pensament de Mestre Ramon.

2. Cf. *Acta cusana. Quellen zur Lebensgeschichte des Nikolaus von Kues*, herausgegeben von Erich MEUTHEN und Hermann HALLAUER. Vol. I, fasc. 1, Hamburg 1976, nrs. 62, 63, 66, 67,73, p. 22 ss.

3. Cfr. *Acta cusana*, 65, p. 23.

Comencem per la primera qüestió. Segons la referència d'Erich Meuthen en el número 238 dels *Acta cusana*, Nicolau de Cusa anota al final d'una còpia del pseudo-lul.lià *Testamenti novissima practica*: "1435 altera ascensionis domini Confluencie correctus cum codicillo sequenti ex originali". El 27 de maig de 1435, a la ciutat de Coblenza, Nicolau de Cusa tingué, doncs, a les mans una còpia del més famós dels tractats d'alquímia atribuïts falsament a Llull, el *Testamentum*, l'obra d'un català trescentista resident a Londres, traduïda posteriorment al llatí en terres angleses, l'any 1443-46 per un tal Lambert i l'any 1455 per Jhon Kirbebi⁴. Aquesta obra tenia dues parts, una teòrica i una altra pràctica, i anava normalment acompanyada, a tall de tercera part, d'un text independent, el *Codicillus* o *Vade mecum*, anomenant també *Clausula testamenti*. Segons la nota que comentem, Nicolau de Cusa corregí la part pràctica d'aquest tractat pseudo-lul.lià i el *Codicillus* que la seguia. El manuscrit que utilitzà passà després a la seva biblioteca i avui es troba en el Cod. Lobkowitz 249 de la biblioteca de la Universitat de Praga.

Ara bé, en el fol. 129 del mateix manuscrit, hi ha una altra nota de la mà del Cusà que afegeix noves dades a les que fins ara hem esmentat. Aquesta segona nota passà desapercebuda als autors dels *Acta cusana*. El seu contingut autobiogràfic és, però, excepcional. Heus-la ací, segons l'edició que en forneix Rudolf Haubst: "post (compendium) in libro mihi concesso, (ex) que feci conscribi (testamentum), ista (nota)ui confluencie 1435 18 mai (tempore) interditi et eo tempore, quo electus (fui) ego Nicolaus Cusse in praepositum (Monaste)riensem; et sic nota, quod libri (alch)imici, qui ascribuntur Raimundo, (si n)on obstaret, quod ibidem ar(noldus redi)gatur, potius sunt arnoldi (quam) raymundi, qui semper putavit artem (pos)sibilem; dubito etiam, an ipse (ray)mundus ad illum annum pervenerit (1338), quia non inuenio eum scripsisse (nisi us)que ad 1313; etiam vidi parisius (in cu)ria regis libros omnes istos (in ling)wa hochtiana, et ascribe(bantur) arnoldo etc."⁵.

Nicolau de Cusa escriu aquesta segona nota a Coblenza, on aleshores era degà del capítol de l'esglèsia de Sant Florí, nou dies abans de l'anterior, el 18 de maig de 1435. Ell mateix fa referència a una dada autobiogràfica ben coneguda: la seva elecció com a prior de la col·legiata de Münstermaifeld. Els dos escrits que menciona són els mateixos de la nota anterior. Cal només fer esment que amb el nom de *Compendium* el Cusà al·ludeix al *Codicillus* o *Vade mecum*. Nicolau de Cusa, però, no amaga els seus dubtes sobre l'autor d'aquests "llibres d'alquímia" i tendeix a atribuir-los no a Ramon Llull, sinó a Arnau de Vilanova.

4. Sobre aquesta literatura apòcrifa, cf. T. i J. Carreras Artau, *Historia de la Filosofia espanyola. Filosofia cristiana de los siglos XIII al XV*. Vol. II, Madrid 1943, p. 43 ss. Vegeu també la breu referència de Miquel BATLLORI, *El lul.lisme del primer renaixement, a: A través de la història i la cultura*. Montserrat 1979, p.74 s.

5. *Der junge Cusanus* etc., l.c., p. 199 s.

Tres raons li semblen estar a favor d'aquesta opinió. En primer lloc, el fet que Llull hagués pensat sempre que la seva Art era "possible" o comprensible, és a dir, dotada d'una estructura racional⁶. No oblidem que, des de feia almenys set anys, el Cusà s'havia interessat seriosament pel mecanisme lògic i metafísic de l'Art lul·lià. No és estrany, doncs, que amb la seva habitual perspicàcia s'adoni que l'estil i el contingut d'aquests tractats pseudo-lul·lians no corresponien als de l'autèntic pensament de Llull. En segon lloc, Nicolau de Cusa posa en dubta que Llull hagués viscut fins a l'any 1338 i afegeix, com a confirmació d'aquest dubte, que no li consta que hagués escrit res, més enllà de l'any 1313⁷. De fet, Llull morí, com sabem, a Ciutat de Mallorca l'hivern del 1315 al 1316. Es cert que, des d'inicis del 1314 fins a la seva mort, va escriure no menys d'una quarantena de llibres o opuscles. El Cusà, però, en el moment d'escriure aquesta nota, no en sabia res⁸. Finalment, i en tercer lloc, Nicolau de Cusa constata que ell mateix va veure aquests llibres a París, a la biblioteca reial, i que hom els atribuïa a Arnau de Vilanova.

Com ho subratlla R. Haubst, el Cusà no anava pas desencaminat en sospitar de l'autenticitat lul·liana d'aquests llibres d'alquímia⁹. La crítica moderna li ha donat plenament raó. Pel que fa a Arnau de Vilanova, la major part dels escrits alquímics que hom li ha atribuït són considerats avui com a espuris. De totes maneres, cal excloure'n potser qualque, que Arnau hauria escrit contemporàniament al seu tractat màgic *De sigillis*. Arnau va morir a Gènova el 1311. Tampoc ell no va sobreviure, doncs, l'any 1338, fixat com a termini pel Cusà. D'altra banda, Arnau no va escriure en occità, sinó en català. Amb tot i això, malgrat aquests errors involuntaris i ben explicables, aquesta menció del famós metge i espiritual valencià per part de Nicolau de Cusa obre una pista molt interessant per a futures recerques¹⁰.

6. Vegeu la justificació d'aquesta interpretació a HAUBST, o.c., p.200.

7. De fet, com ho veurem més endavant, entre les 27 obres lul·lianes extractades per Nicolau a París (Cod. cus. 83) no n'hi ha cap de posterior a l'any 1313.

8. Ja hem fet esment del fet que els extractes del Cod. cus. 83 fan referència a obres que, o són anteriors, o no sobrepassen el termini del 1313. Entre els nombrosos escrits lul·lians representats a la biblioteca del Cusà només n'hi ha dos de posteriors a l'any 1313. Es tracta de dues obretes escrites a Messina en 1314: el *Liber de vita divina* i el *Liber de obiecto finito et infinito* (Cod. cus. 83, f. 213-214; f. 133v-137). És possible, però, que hi haguessin entrat després del maig de 1435.

9. O.c., p.201.

10. Nicolau de Cusa ens ha deixat un testimoni atge inequívoc del seu interès envers Arnau de Vilanova en els manuscrits arnaldians de la seva biblioteca. Ultra les obres de medicina i d'alquímia que hi figuren sota el seu nom, per exemple el *Liber de secretis naturae* (Cod. cus. 201) i les *Regulae curationis morborum* (Cod. cus. 308), el Cod. cus. 42 conté un exemplar dels seus tractats espirituals més capdals: la *Introductio in librum Joaquin de semine scripturarum* (vers 1292); l'*Allocutio super significatione nominis Thethagrammaton* (Castell de Meüillon, 1292); l'*Alphabetum catholicorum* (entre 1295 i 1297); el *Tractatus de prudentia catholicorum scholarium* (abans de 1297); el *Tractatus de tempore adventus Antichristi* (1297-1300); el *Tractatus de mysterio cymbalorum* (Sculcola, 1301). J. MARX, *Verzeichnis der Handschriften-Sammlung des Hospitals zu Cues*. Trier 1905, p.37 s. L'autor d'aquest catàleg no inclou aquests escrits sota el nom d'Arnau, per tal com en desconeixia la paternitat.

Ens cal tornar enrera. Per importants que siguin totes aquestes dades, les supera en importància la menció, feta de passada pel Cusà, de la seva estada a París. R. Haubst té tota la raó en subratllar l'interès excepcional d'aquesta troballa¹¹. Però ¿com sabem que aquest viatge de Nicolau de Cusa a la capital de França s'escaigué en la primavera de 1428? Haubst ho dedueix amb raó de dos fets convergents.

Efectivament, segons el número 65 dels *Acta cusana*, Nicolau de Cusa estigué el 1428 a Laon, on pogué veure, a la biblioteca de la catedral, un manuscrit dels famosos *Libri Carolini*, probablement el mateix que avui es troba a París, Arsenal 663. La font d'aquesta notícia es una nota de la mà del Cusà que fa referència a una còpia de l'*Adversus Hincmarum Laudunensem* de Hincmar de Reims, existent en el Cod. cus. 52, fol. 283vb, i que diu així: "Hoc volumen vidi 1428 in Lauduno in biblioteca maioris ecclesiae". Donada la proximitat entre Laon i París, és natural suposar que l'estada de Nicolau de Cusa en aquestes dues ciutats franceses s'escaigué dins del mateix viatge. Tot anant o tornant de París el 1428, Nicolau hauria fet una curta parada a Laon.

D'altra banda, la data de 1428 torna a aparèixer en el títol que encapçala una sèrie d'extractes del *Liber magnus contemplationis* de Ramon Llull, copiats a mà per Nicolau de Cusa, i que hom pot trobar avui en el Cod. cus. 83, fol. 514.: "Extractum ex libris meditationum raymundi, quos propria manu scripsit et dedit fratibus cartusiensibus parisiis per me nicolaum Cusse 1428 inceptum feria II post judica in XLa. Romanum dogma super omnia nitor habere. Si tamen hic contraria respicis, oro move".

El document és prou conegut de tots els historiadors del lul·lisme, perquè hàgim de fer-ne ara una exegesi acurada. N'hi ha prou amb subratllar una cosa: el 22 de març de 1428 Nicolau comença els seus extractes del *Liber contemplationis* sobre la mostra d'un exemplar provinent de la cartoixa de Vauvert, una antiga casa de camp, cedida per sant Lluís als deixebles de sant Bru, situada aleshores en les rodalies de París, en el lloc de l'actual jardí del Luxemburg. Tant, M. Honecker¹² com jo mateix¹³ vam creure que el lloc d'aquest primer contacte documentat del Cusà amb l'obra de Llull fou el seu poblet natal de Cusa. Com ho reconeix el propi Haubst, "mentre no teníem cap notícia de l'estada de Nicolau a París, aquesta suposició no era pas desavinent, per tal com el mot "Cusse" fa pensar primerament en una determinació de lloc, sobre tot si hom té compte que només aquest lloc nadiu està escrit en majúscules"¹⁴. Nogensmenys, E. Meuthen en el número 59 dels *Acta cusana* féu ja aquesta

11. Cf. o.c., p.201.

12. Cf. M. HONECKER, *Lullus-Handschriften aus dem Besitz des Kardinals Nikolaus von Kues*. SFG 6, p.293.

13. Cf. E. COLOMER, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull. Aus Handschriften der Kueser Bibliothek*. Berlin 1961, p.47. Vegeu també: E. COLOMER, *De la Edad Media al Renacimiento. Ramón Llull. Nicolás de Cusa. Juan Pico della Mirandola*. Barcelona 1975, p.94 i 147.

14. *Der junge Cusanus etc.*, p.201.

observació: “Cusse no significa pas probablement, com pensaren Honecker 293 i Colomer 47, el lloc de redacció dels extractes, sinó el cognom de Nicolau de Cusa”.

Val a dir, en honor de la veritat, que el pare M. Batllori m’havia fet personalment la mateixa observació. Ell mateix ho ha recordat recentment en donar la darrera mà a un treball anterior *Entorn del lul·lisme a França*: “El fet d’anomenar-s’hi només “Nicolaum” i la circumstància de trobar-se en un paràgraf redactat en un llatí no solament medieval (“Parisius” com a indeclinable), sinó palesament defectuós (“Extractus...inceptum”, amb concordança purament conceptual i no gramatical), m’havien fet suposar en redactar el text francès d’aquest estudi —bé que no vaig explicitar-ho que “Cusse” fos ací un genitiu medieval erroni a tall de cognom, i no pas un mer locatiu (“a Cusa”). Aquesta suposició ja no em sembla tan plausible després de la publicació dels *Acta cusana*; segons els documents 12,28 i 30, ell mateix s’anomenava “Nikolaus Cancer de Cusa” l’any 1425, i “Nicolaus Cancer” o bé “Nicolaus de Cusa” el 1426¹⁵. Haubst topa, per la seva banda, amb la dificultat suara apuntada per Batllori. En els *Acta cusana* no hi ha cap altre cas que ens permeti de donar a “Cusse” el significat d’un cognom. Es ací, però, on la nota al marge del Cod. Lobkowitz 249 juga un paper decisiu. “El mot Cusse cal entendre’l ací unívocament a tall de cognom i no com a locatiu”¹⁶. Totes les dades semblen, doncs, convergir vers la mateixa conclusió: “Fou a París i no a Cusa, on Nicolau, en la primavera de 1428, va redactar la col·lecció d’extractes del *Liber contemplationis* de Llull i d’altres 26 escrits de Ramon que avui es troben en el Cod. cus. 83”¹⁷.

Haubst extén amb raó la seva conclusió a la sèrie d’extractes de 26 opuscles lul·lians que en el Cod. cus. 83 segueixen, amb un marge de diferència de 32 folis, els del *Liber contemplationis*¹⁸. No oblidem, en efecte, que al final dels seus apunts del *Liber de forma Dei* Nicolau al·ladeix erròniament, com ho havia fet en iniciar els del *Liber contemplationis*, a un manuscrit autògraf del mateix Llull: “Nota bene, quod ego haec ex libro, quem raymundus propria manu scripsit, collegi etc.”¹⁹. L’al·lusió fa referència potser, com en el cas del *Liber contemplationis*, a la donació feta per Llull del manuscrit als cartoixans de Vauvert. De fet, el *Liber de forma Dei* és part, juntament amb onze escrits més, extractats també pel Cusà, del catàleg del fons lul·lià de Vauvert que Le Myésier inclou en el seu *Electorium*²⁰. Tot fa suposar, doncs, que

15. M. BATLLORI, *Entorn del lul·lisme a França*, l.c., p.252, nota 25.

16. Cf. R. HAUBST, o.c., p.202.

17. *Ibid.*, p. 201.

18. Els extractes foren editats per E. COLOMER, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull. Text-Anhang B*, p.125-185.

19. Vegeu *ibid.*, p.151.

20. Cf. J.N.HILLGARTH, *Ramón Lull and Lullism in fourteenth Century France*. Appendix II: The Catalogues of Works of Lull in the Electorium. Oxford 1971, p.335 ss.

aquests extractes foren redactats també a París, contemporàniament amb els del *Liber contemplationis*²¹. Per si restés encara algun dubte, Haubst addueix una mena de comprovació documental. Les dues sèries d'extractes estan escrites sobre fulles dobles, el paper de les quals porta com a filigrana la mateixa àncora²².

Haubst aporta també noves dades, referents a l'autor de la nota sobre l'Art de Ramon del Cod. cus. 83²³. La nota en qüestió és una relectura de l'Art lul.lià en clau aristotèlica. Per això jo n'atribuïa la redacció a Nicolau de Cusa, però en reservava la concepció al mestre flamenc, Heimeric van den Velde. Ara Haubst, després d'un pacient treball d'identificació de l'escriptura d'Heimeric, arriba a la conclusió que el redactor i l'autor de la nota són la mateixa persona²⁴. Les seves raons em semblen convincents. D'ara endavant, doncs caldrà posar íntegrament aquesta nota a compte d'Heimeric. Cal dir el mateix del breu esbós de sistematització dels principis i de les qüestions de l'Art que es conté en el Cod. cus. 85²⁵. En un i altre cas ens trobem amb una interpretació de l'Art de Llull que, pel seu caràcter aristotèlic i escolàstic, hauríem de titllar més tots d'antilul.liana, i que contrasta clarament amb la resta de la interpretació lul.liana del Cusà, molt particularment amb les seves dues notes autèntiques del Cod. cus. 85²⁶. Haubst, doncs, ha clarificat notablement el panorama. D'ara endavant es fa més palesa la diferència que hi ha entre la recepció lul.liana de Nicolau, fidel generalment a la lletra i l'esperit de mestre Ramon i la recepció eclèctica i manipuladora d'Heimeric.

Aquest és potser el moment de valorar en el seu conjunt les troballes de Haubst. La nota al marge del Cod. Lobkowitz 249, que ell ha editat i estudiat tan curosament, és veritablement un document històric de primer ordre. Gosaria dir que és com el fragment d'un mosaic que mancava trobar, perquè tots els altres fragments encaxeïssin. Ara tot esdevé clar. Des del punt de vista de la història del lul.lisme la novetat relativa de la meua tesi (l'enyorat Joaquim Ca-

21. Cf. HAUBST, o.c., p. 202. L'autor fa al·lusió ací a una breu indicació meua (vegeu *Nikolaus von Kues und Raimund Llull*, p.52), segons la qual caldria datar aquests extractes "a tot tirar després de 1428" (*erst nach 1428*), i l'entén en el sentit que hi afirmava una clara discontinuïtat temporal entre les dues sèries d'extractes. El que jo volia dir amb aquesta expressió, malauradament poc destra, era que, en qualsevol cas, calia considerar aquests extractes no com a anteriors, sinó com a posteriors al 28 de març de 1428, data en la qual Nicolau va començar els extractes del *Liber contemplationis*.

22. Cf. HAUBST, o.c., p.202.

23. Vegeu el text d'aquesta nota a E. COLOMER, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull*, p. 42-46.

24. HAUBST, o.c., p. 203 s. Vegeu també R. HAUBST, *Albert, wie Cusanus ihn sah*, a: *Albertus Magnus Doctor universalis*. Magúncia 1980, p.178 s.

25. Vegeu aquest esbós a E. COLOMER, o.c. Anhang C. Randbemerkungen des Nikolaus von Kues zu Schriften des Raimundus Llull, p.192 s. Cf. HAUBST, *Der junge Cusanus* etc., l.c., p.204.

26. Cf. sobre aquestes dues notes E. COLOMER, o.c., p.62 ss.

rreras i Artau i el mateix Haubst hi jugaren un paper molt important) residí en el fet, que vaig cercar a París i no a Pàdua l'origen del primer contacte de Nicolau de Cusa amb l'obra de Ramon Llull. Restava, però, un interrogant que jo no havia gosat resoldre. ¿Com pogué el Cusà fer-se a mans amb una col·lecció tan copiosa de textos de Llull? Ara ja no cal acudir, com vaig fer posteriorment, a un possible prèstec des de París²⁷ o, com féu el pare Batllori, a possibles còpies dels manuscrits de Vauvert, existents en les biblioteques germàniques, potser en la de la cartoixa de Santa Bàrbara, a Colònia²⁸. Des del moment que ens consta amb certesa que Nicolau estigué a París, és natural pensar que fou també allí, sobre els mateixos manuscrits llegats per Ramon als cartoixans de Vauvert, on féu els seus extractes.

La vella cartoixa de Vauvert, on Llull hi tingué sempre tan bons amics i on hi dictà la seva autobiografia, esdevé, doncs, amb tota probabilitat, el lloc on el Cusà s'inicià en el coneixement de la seva obra. La nova dada no té res d'extravagant, ans al contrari encaixa perfectament amb les altres dades conegudes. La importància de Vauvert com a centre d'irradiació del pensament de Llull ha estat confirmada pel magnífic estudi de J.N. Hillgarth sobre el lul·lisme francès del segle XIV. El seu gran fons lul·lià era aleshores amb escriu el més important de París. Per voluntat del mateix Llull hi tenien accés els mestres i estudiants de la Sorbona. Res d'estrany, doncs, que Nicolau, atret per la riquesa d'aquella biblioteca, aprofités la seva estada a París per encaminar-hi els seus passos. La comparació entre la llista dels seus 27 extractes d'obres de Llull i el catàleg de la col·lecció lul·liana de Vauvert confirma aquesta suposició. Ultra dels dos escrits ja esmentats, el *Liber contemplationis* i el *Liber de forma Dei*, dotze obres més de les extractades pel Cusà formen part del catàleg de Vauvert²⁹. Una coincidència tan remarcable —més de la meitat dels títols— en una obra tan enorme i dispersa com la de Llull, només s'explica si, com en el cas dels extractes del *Liber contemplationis*, els manuscrits emprats pel Cusà eren els de Vauvert.

El Col·legi de la Sorbona no posseïa a inicis del segle XV una col·lecció lul·liana comparable a la de la cartoixa de Vauvert. Nogensmenys, el seu fons lul·lià, iniciat, com en el cas de Vauvert, per una donació del mateix Llull, s'havia acrescut considerablement amb l'entrada en 1336, data de la seva

27. E. COLOMER, *De la Edad Media al Renacimiento*, p. 95.

28. Cf. M. BATLLORI, *Entorn del lul·lisme a França*, 1, c., p. 251 s.

29. Heus aci els títols d'aquestes obres: *Liber de consilio*; *Ars mystica theologiae et philosophiae*; *Metaphysica nova et compendiosa*; *Liber intellectus*; *Liber de divina unitate et pluralitate*; *Liber facilis scientiae*; *Liber de Deo ignoto et mundo ignoto*; *Liber de perseitate et finalitate Dei* (*Liber de ente quod simpliciter per se et propter se est existens et agens*); *Liber correlativorum in-natorum*; *Liber de potentia, obiecto et actu*; *Liber memoriae*. Aquests escrits corresponen respectivament als números 51,99,101,32,115,118,120,103,68 i 35 del catàleg de Vauvert. Al *Liber de forma Dei* correspon en aquest catàleg el número 121 i al *Liber contemplationis* el 3. Vegeu el mencionat catàleg a J.N.HILLGARTH, o.c., p.335 ss.

mort, i en 1355, quan hi passà la biblioteca del seu amic, Enric Pistor de Lewis, de la col.lecció de Tomàs le Myésier³⁰. ¿Quin paper correspon a aquest fons en l'atansament del Cusà a l'obra de Llull? Es difícil d'escartir-ho, car no comptem, com en el cas de Vauvert, amb un testimoni irrecusable del mateix Nicolau. Amb tot i això, sembla que hem d'assignar-li, algun, almenys en la mesura en què ens pot ajudar a omplir el buit deixat pel fons de Vauvert.

En aquest sentit, els dos manuscrits lliurats per Llull a la Sorbona no semblen haver jugat cap paper decisiu. Hi trobem, és cert, tres títols que apareixen en la llista d'extractes del Cusà. Es tracta, però, d'escrits que aquest ja podia conèixer per la col.lecció de Vauvert³¹. En canvi, els manuscrits lul.lians provinents del llegat de Le Myésier obren una pista interessant. Entre les seves obres, n'hi ha set de les extractades pel Cusà³². Quatre d'elles formen part del catàleg de Vauvert, però les altres tres són inèdites³³. El llegat de Le Myésier incloïa també el manuscrit original de l'*Electorium*. Ultra una breu biografia de Llull i del catàleg lul.lià de Vauvert, aquesta obra —d'ací li ve el nom d'*Electorium*— conté una ampla selecció o compilació d'obres lul.lianes. Doncs bé, entre aquests escrits reproduïts per Le Myésier, n'hi ha set que figuren en la llista d'extractes de Nicolau³⁴. Tres d'ells es troben en la col.lecció de Vauvert. Els altres són nous³⁵. Si sumem totes aquestes dades, el nombre d'obres lul.lianes extractades pel Cusà, que hom pot identificar amb seguretat com a existents aleshores a París, ja sigui a Vauvert, ja a la Sorbona, s'eleva a divuit.

¿Què se n'ha fet d'aquests dos grans fons lul.lians? De la col.lecció de Vauvert no en queda gairebé res. Sabem que fou traslladada a la cartoixa de Dijon, on en 1793 corregué el mateix destí que aquest remarcable monument de l'art francès: la destrucció a mans de la turba³⁶. Per sort, a inicis del segle XVI, havia desaparegut de Vauvert el primer volum dels tres que contenien la

30. Cf. J.N.HILLGARTH, o.c.,p.157 i 186 ss.

31. Són els tres següents: *Ars mystica theologiae et philosophiae; Metaphysica nova et compendiosa; Liber correlativorum innatorum*. Sobre aquests manuscrits vegeu J.N.HILLGARTH, o.c., p. 157 s. Cf. també J. TARRE, *Códices lulianos de la biblioteca nacional de París*. AST 14 (19-41), p. 163.

32. Són les següents: *Liber intellectus; Liber de est Dei, Liber correlativorum innatorum; Liber de potentia, obiecto et actu; Quaestiones attrabatenses; Liber memoriae; Liber de ente reali et rationis*. Cf. J. Tarré, o.c., p.164.

33. Heus-les aci: *Liber de ente reali et rationis; Liber de est Dei; Quaestiones attrabatenses*.

34. Són els següents: *De concordantia et contrarietate; Liber facilis scientiae; Liber correlativorum innatorum; Liber de mixtionibus principiorum; Liber de potentia, obiecto et actu; Quaestiones attrabatenses; Liber de ente reali et rationis*. Sobre l'*Electorium* vegeu J. TARRE, o.c., p.165 ss. i sobre tot J.N.HILLGARTH, o.c., p.199 ss.

35. Heus-los aci: *De concordantia et contrarietate; Liber de mixtionibus principiorum; Quaestiones attrabatenses; Liber de ente reali et rationis*. Cal advertir, però, que d'aquests quatre títols, els dos darrers els hem trobat ja entre els llibres de Le Myésier.

36. Cf. J. TARRE, o.c., p.171.

versió llatina del *Llibre de contemplació*, regalats per Ramon Llull a la cartoixa en 1298. Aquest volum, després de passar a mans del poeta i bibliòfil Felip Desportes, de l'abat de Lantenc, Esteve Du Pont, i finalment del mariscal de Noailles, anà a raure a la Biblioteca nacional de París, on avui és conservat en el Cod. lat. 3384 A³⁷. La introducció que acompanya el text lul·lià, amb la indicació de la donació del manuscrit als cartoixans: "dedit fratibus cartusiensibus" i, fins i tot, l'afegitó del copista: "Romanum dogma super omnia nitor habere. Si tamen hic contraria respicis, oro move", permet identificar amb seguretat aquest còdex com el mateix que Nicolau emprà per a redactar els seus extractes³⁸. Els dos manuscrits regalats per Llull a la Sorbona durant la seva quarta i darrera estada a París (1309-11) passaren també a la Biblioteca nacional. Relligats en un sol volum, formen avui el Cod. lat. 16111³⁹. Idèntic parador correspongué als llibres lul·lians de l'antiga col·lecció de Le Myésier. Els dos manuscrits que vénen al cas es troben avui en els còdexs, Nat. lat. 16116 i 16615⁴⁰. Pel que fa al manuscrit de l'*Electorium*, és conservat en el Nat. lat. 15450⁴¹.

Amb totes aquestes dades a la mà és fàcil confeccionar la llista completa dels textos lul·lians, utilitzats amb certesa o amb un alt grau de probabilitat pel Cusà, amb la indicació del seu lloc d'origen i de l'estat actual de llur tradició manuscrita. Heus-la ací:

1. *Liber contemplationis*. Vauvert (Nat. lat. 3348 A).
2. *Liber de consilio*. Vauvert (perdut).
3. *Ars mystica theologiae et philosophiae*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 16111).
4. *Metaphysica nova et compendiosa*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 16111).
5. *Liber intellectus*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 16116).
10. *De concordantia et contrarietate*. Sorbona (Nat. lat. 15450).
13. *Liber de divina unitate et pluralitate*. Vauvert (perdut).
14. *Liber facilis scientiae*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 15450).
16. *Liber de Deo ignoto et mundo ignoto*. Vauvert (perdut).
17. *Liber de forma Dei*. Vauvert (perdut).
18. *Liber de perseitate et finalitate Dei* (= *Liber de ente quod simpliciter per se et propter se est existens et agens*). Vauvert (perdut).
20. *Liber de est Dei*. Sorbona (Nat. lat. 16615).
21. *Liber correlativorum innatorum*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 16111; Nat. lat. 16116; Nat. .at 15450).

37. Cf. *ibid.*

38. Cf. M.HONECKER, o.c., p.291.

39. Cf. J. TARRE, o.c., p.163.

40. Cf. *ibid.*, p.164.

41. Cf. *ibid.*, p.165.

22. *Liber de mixtionibus principiorum*. Sorbona (Nat. lat. 15450).
 23. *Liber de potentia, obiecto et actu*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 15450).
 25. *Quaestiones attrebatenses*. Sorbona (Nat. lat. 16615; Nat. lat. 15450).
 26. *Liber memoriae*. Vauvert (perdut). Sorbona (Nat. lat. 16116).
 27. *Liber de ente reali et rationis*. Sorbona (Nat. lat. 16116; Nat. lat. 15450).

El balanç és, doncs, ben positiu. La identificació de divuit obres contra vint-i-set cal considerar-la una autèntica reeixida. Nogensmenys, hom no pot obviar un interrogant molest: ¿i les nou restants? ¿D'on tragué Nicolau de Cusa els originals per als seus extractes? Heus ací un nus difícil de deslligar. El segon catàleg d'escrits lul.lians existents a París a inicis del segle XIV, que Le Myésier inclou en el seu *Electorium*, no ens dóna cap pista nova. Els quatre escrits que fan al cas formen part de la col.lecció lul.liana del mateix Le Myésier⁴². Per a fer-nos càrrec de la situació, serà bo, potser, completar la llista anterior amb la dels extractes cusans pendents encara d'identificació. Heus-la ací:

6. *De ente absoluto*. Messina, 1313.
 7. *De infinita et ordinata potestate*. Messina, 1313.
 9. *Liber propter bene intelligere, diligere et possificare*. Messina, 1313.
 11. *Liber de causa causalissima*. Desconegut.
 12. *Liber de locutione angelorum*. Montpellier, 1312.
 15. *Disputatio clerici et Raimundi phantastici*. Camí de Viena del Delfinat, 1311.
 19. *Consolatio venetorum et totius gentis desolatae*. París, 1298.
 24. *Scientia inquisitiva veri et boni in omni materia*. Desconegut.

N'hi ha prou amb donar una breu ullada a aquesta llista per a adonarnos immediatament que, llevat de la *Consolatio venetorum* (nr. 19) i de dos escrits desconeguts (nrs. 11 i 24), tots els altres títols fan referència a obres posteriors a la darrera estada de Llull a París. I una altra dada no menys simptomàtica: el grup més nombrós i compacte el formen quatre opuscles del període de Messina (nrs. 6-9), escrits per Llull entre octubre i novembre de 1313. Ara bé, el catàleg de la col.lecció lul.liana de Vauvert porta la data de l'agost de 1311, és a dir, unes setmanes abans de la partença de Llull de la capital francesa, camí del Concili de Viena del Delfinat. Es normal, doncs, que en aquest catàleg no es faci menció de cap obra posterior a la tardor de 1311 i, menys encara, dels quatre opuscles de Messina. En canvi, en el segon catàleg de Le Myésier, abans esmentat, i entre les compilacions lul.lianes de l'*Electorium*, no hi man-

---

42. Són els següents: *De concordantia et contrarietate*; *Liber de est Dei*; *Liber de mixtionibus principiorum*; *Questiones attrebatenses*. Vegeu el catàleg amunt esmentat a J.N.HILLGARTH, o.c., Apendix II, p.343 ss.

quen un bon grup d'escrits del període de Messina (1313-14). Això vol dir que la tradició manuscrita de la darrera etapa de producció de Llull no era a París del tot absent. Si en el catàleg de Vauvert no hi ha cap indici d'aquesta presència, és degut segurament a la seva limitació cronològica.

De fet, no fóra gens estrany que els cartoixans de Vauvert haguessin enriquit posteriorment la seva biblioteca amb noves adquisicions lul·lianes. Entre elles podria haver-hi hagut qualque obra de l'etapa de Messina⁴³. El que ja no és tan clar és que aquestes entrades es portessin a efectes, como ho insinua J. Tarré, a conseqüència de les disposicions testamentàries de Llull. En efecte, segons aquest document, redactat a Ciutat de Mallorca el 25 d'abril de 1313, Ramon Llull determinà que hom fes còpies de les seves obres, en nombre de cent vuitanta-dues, i que en fos confiat un exemplar a la cartoixa de Vauvert, a París, a Perceval Spinola, el seu hoste a Gènova, i al convent de franciscans de Palma. Tot fa pensar, però, que aquesta disposició no fou duta a terme⁴⁴. A Mallorca hom no ha trobat mai una col·lecció d'aquest gènere. Gènova és avui entre les grans ciutats italianes la més pobre en manuscrits lul·lians. Pel que fa a Vauvert, la pèrdua posterior del seu ric fons lul·lià fa impossible tota comprovació. Cal suposar, però, que la cartoixa parisenca no fou en aquest punt una excepció.

Per a sortir de dubtes no disposem d'altre fil que el que ens proporciona Le Myésier. Ja hem vist que aquest menciona i compila vàries obres lul·lianes posteriors a 1311. Malauradament, cap d'elles no coincideix amb les extractades pel Cusà. Restem, doncs, com abans, a les fosques. De totes maneres, com en el cas dels cartoixans de Vauvert, no s'exclou la possibilitat que Le Myésier n'hagués posseït alguna. No existeix cap catàleg contemporani de la seva biblioteca, la qual fou llargament dispersada. La única obra que ell deixà directament a la Sorbona fou el manuscrit de l'*Electorium*. Les altres obres passaren parcialment a mans del canonge de Liège, Enric Pistor de Lewis, i entraren a la Sorbona, després de la mort d'aquest⁴⁵. És sobre la base d'aquests llibres, avui en possessió de la Biblioteca nacional de París, llevat d'un manuscrit que es troba a la Biblioteca municipal d'Arràs, que J.N.Hillgarth ha reconstruït pacientment el fons primitiu, lul·lià i no lul·lià, de Le Myésier⁴⁶. El seu contingut, pel que fa al nostre cas, l'hem examinat ja més amunt. No és estrany, doncs, que no hi troben cap indicació que ens permeti sortir del nostre atzucac.

43. Cf. J. TARRÉ, o.c., p.166.

44. Cf. M. BATLLORI, *Pourquoi les manuscrits lulliens de Munich ne se trouvent pas à la Vaticane?* a: *Mélanges Eugène Tisserant*, Studi e Testi 236 (1964), p.121s.

45. Cf. J.N.HILLGARTH, o.c., p.186 ss.

46. Cf. *ibid.* Apendix I: Description of the existing manuscripts which certainly or probably formed part of Le Myésier's library, p.321 ss.

En conclusió: l'interrogant apuntat més amunt resta obert. No sabem exactament d'on tragué Nicolau els originals per a completar la llista dels seus extractes. No podem excloure que se servís, com en el cas dels divuit extractes identificats, de la col.lecció de Vauvert o d'algun manuscrit provinent de l'antiga biblioteca de Le Myésier, però tampoc no tenim cap motiu positiu per afirmar-ho.

Els fons lul.lians existents avui a París no ens donen tampoc cap pista segura. Les primeres obres del període de Messina no hi estan ben representades, com ho han palesat les recerques dutes a terme per J. Stohr com a preparació de llur edició crítica⁴⁷. Si prescindim del Cod. nat. lat. 15450 (= *Electorium*), els altres dos còdexs en qüestió són força tardans: el Nat. lat. 3446 A (s. XV-XVI) i el Nat. lat. 11185 (s. XVII). Ambdós contenen una còpia del *Liber de ente absoluto* (nr.6). De les altres tres obretes, bessones d'aquesta, extractades també pel Cusà (nrs.7,8 i 9) no hi ha a París tradició manuscrita. El mateix esdevé amb el *Liber de locutione angelorum* (nr.12). El diàleg *Phantasticus* (nr.15) fou editat a París, en 1499, per J. Lefèbre d'Étaples. D'aquesta edició renaixentista en depèn el text manuscrit del Cod. 3501 (s. XVII) de la Biblioteca Mazarine. Fem esment, per acabar, que la Biblioteca nacional conserva tres manuscrits lul.lians dels segles XIV-XV, procedents de l'antiga Abadia de San Víctor. El tercer d'aquests còdexs, el Nat. lat. 15145, conté l'únic text complet que avui posseïm de la *Consolatio venetorum* (n.19). Sembla, però, que cal excloure'n una utilització per part del Cusà. Ens consta que el còdex fou adquirit en 1430 per Joan Lamasse, a hores prior i després abat de San Víctor⁴⁸. Un lleu marge de dos anys ens força a abandonar aquesta darrera carta. El resultat és poc afalagador. Jo hi veig, però, una confirmació en negatiu de la importància de Vauvert i la Sorbona en el contacte Cusà-Llull. Fora d'aquest terreny conegut, les petges es perden en el desert.

Restava un darrer tema a tractar. ¿Quin paper correspon a Heimeric van den Velde en la despertada de l'interès de Nicolau de Cusa per l'obra de Ramon Llull? Amb l'atribució a Heimeric de la nota sobre l'Art de Ramon del Cod. cus. 83 hem perdut un possible punt de contacte entre el jove Cusà i el lul.lisme eclèctic i aristotelitzant, del mestre flamenc⁴⁹. Però la pèrdua d'una carta, dins d'un joc complicat d'influències i refluències no decideix encara el resultat de la partida. D'altra banda, como ho indicava més amunt, potser caldrà saludar aquesta pèrdua com un guany, car ens ajuda a diferenciar des del principi el captiveniment envers Llull de Nicolau del d'Heimeric. El Cusà no s'acosta al pensament lul.lià amb prejudicis d'escola, sinó que l'agafa tal com és i només després el rumia i se'l fa seu.

47. Vegeu la seva *Introductio generalis* al volum I de les *Opera latina*. 213-239: *Opera messanensis*. Palma de Mallorca 1959, p. 26 ss.

48. Cf. J. TARRÉ, o.c., p.173.

49. Cf. E. COLOMER, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull*, p.41 ss.

En qualsevol cas —i això és l'únic que aquí ens interessa— el fons de la qüestió no ha canviat gaire. La mediació d'Heimeric en el contacte entre el jove Nicolau i el vell mestre Ramon Barbaflorida era una hipòtesi i roman una hipòtesi⁵⁰. Des del punt de vista de la història del lul·lisme —això no vol dir evidentment que Heimeric fos el que se'n diu un "lul·lista", com tampoc no ho fos Nicolau de Cusa— les dues etapes més interessants de la seva activitat literària són la de Colònia (1422-1432) i la de Basilea (1432-1435). Les influències lul·lianes en la segona són clares i abundoses; en la primera, en canvi, dubtoses i escasses. Haubst té, doncs, tota la raó de recordar, una vegada més, que "és difícil de provar que Heimeric van den Velde, ja a Colònia (pels anys 1425-28) hagi encaminat l'interès del jove Cusà no solament vers Albert el Gran, sinó també vers Llull"⁵¹. No ens consta, en efecte, que Heimeric, en iniciar la seva activitat docent a Colònia, portés en el seu bagatge intel·lectual una certa dosi de lul·lisme, com la portava, i en un grau elevat, d'albertisme. De totes maneres, com ho esmenta el pare Batllori, tenint en compte les influències posteriors de Llull sobre Heimeric, no fóra massa agosarat d'atribuir a fonts lul·lianes algunes expressions que es troben en certes obres del període colonès: el grup ternari *Potentia, scientia, voluntas* del *Quadripartitus questionum*, la creixent multiplicació del ritme ternari, juntament amb l'ús del terme *agentia* i del motiu de la fructuositat o fecunditat de la bonesa divina creadora, en els *Theoremata totius universi*, el mateix títol de la *Ars demonstrativa*. Aleshores, potser hom hauria també d'excloure que el seu interès per Ramon Llull li pogués haver estat suggerit, paradoxalment, per Nicolau de Cusa⁵².

Hi ha, però, un fet que cal no perdre de vista. Heimeric havia estudiat a París del 1410 fins al 1415. Durant aquests cinc anys, passats a la facultat d'arts amb Joan de Nova Domo, el seu iniciador en el corrent albertista, hagué d'assabentar-se de l'enrenou que hi produí la polèmica antiescolàstica i antimística del canceller Gerson. Un dels autors criticats era Mestre Ramon. Ja en 1402, vuit anys abans de l'arribada d'Heimeric a la capital francesa, Gerson havia publicat dues ressonats lliçons *Contra vanam curiositatem in negotio fidei*, on hi feia menció expressa de Ramon Llull —no sol, sinó amb Duns Scot, Joan de Ripa i altres autors—, com a hereu d'un platonisme aràbitzant i ultra-realista que transformava la lògica en metafísica i aquesta en teologia i destruïa, als seus ulls, el Déu simple i lliure de la fe cristiana⁵³.

50. Cf. *ibid*, p. 40 i 46.

51. O.c., p.203.

52. Cf. M. BATLLORI, *Entorn del lul·lisme a França*, l.c., p.249.

53. Hom trobarà aquest escrit de Gerson a les *Opera omnia*, Antwerpen 1706, I, p.94 ss. Sobre la significació d'aquestes lliçons per a la història del pensament medieval, cf. E. GILSON, *La philosophie au Moyen Âge*. Des origines patristiques a la fin du XIe siècle. 2e ed., Paris 1952, p. 713 ss.

Sis anys més tard, en 1408, en la seva *Epistola II ad Bartholomaeum*, adreçada a un cartoixà d'Hérinnes, de nom Bartomeu Clantier, el qual, uns anys abans, li havia lliurat un exemplar del *De ornatu nuptiarum spiritualium* de Ruysbroec, Gerson compara la teologia espiritual del mistic flamenc amb la de Ramon Llull i la té per igualment forassenyadas i perillosa. En relació amb Llull, Gerson menciona a més a més la seva condemnaió recent —vers el 1390— per la Facultat de teologia de París i en dóna com a motiu la raresa doctrinal i l'ús d'un llenguatge extravagant, aliè a la sana tradició de les escoles catòliques⁵⁴.

La polèmica antilul·liana de Gerson assolí el seu cim en el curt tractat *Contra Raymundum Lullii*, escrit a Lió pel maig de 1423, on el canceller se les empenia amb el racionalisme teològic del *Liber de articulis fidei* i comminava els superiors dels religiosos que “viuen en l'abstinència” —es tractava segurament d'una al·lusió als cartoixans— que invitessin a llurs súbdits a allunyar-se de les obres de Llull, pel perill que hi havia de prendre-hi mal al magí⁵⁵. Aquest mateix any, en el *De examinatione doctrinarum*, Gerson recordava novament la condemnaió del lul·lisme per la Facultat de teologia de París i assegurava que aquesta prohibició fou comunicada als cartoixans de Vauvert, per tal com posseïen una abundosa col·lecció d'obres lul·lianes⁵⁶. Una nova confirmació de la importància de Vauvert com a centre d'estudi i de difusió del pensament de Llull.

Quan Gerson escrivia aquestes dues darreres obres, Heimeric ja no era a París, sinó a Colònia. És difícil, però, imaginar que en els seus cinc anys d'estada a la capital de França, no li hagués arribat a les oïdes qualche res de d'aquesta polèmica. Amb aquesta ocasió potser va sentir parlar de Vauvert i del seu important fons lul·lià. De fet, el color peculiar del seu “lul·lisme”, la tendència a fer passar les doctrines de Llull pel sedàs de l'aristotelisme, l'esforç per a adaptar la terminologia lul·liana al llenguatge tradicional de l'escola, semblen delatar en el mestre colonès una actitud de cutela envers el nostre autor que encaixa exactament amb la intenció de la crítica de Gerson.

Ara bé, en 1425, acabats els seus estudis de dret canònic a Pàdua, Nicolau de Cusa s'inscriu a la Universitat de Colònia. Heimeric hi havia ensenyat des del 1422 a la facultat d'arts i hi professava aleshores la teologia. Es veritat, como ho subratlla el pare Batllori, que el document d'inscripció no precisa en quina facultat es matriculà el flamant *doctor decretorum*⁵⁷. Tot i que no conei-

54. Vegeu aquesta menció a les *Opera omnia*, I, p.82. Cf. A.COMBES, *Essai sur la critique de Ruysbroeck par Gerson*. 2 vols. Paris 1945-48, sobre tot I, p.348 ss. Vegeu també M.BATLLORI, *Entorn del lul·lisme a França*, l.c., p.244 s.

55. Cf. E.VANSTEENBERGHE, *Un traité inconnu de Gerson “sur la doctrine de Raymond Lulle”*, RScRel. 16 (1936), p.441 ss. (el text a p. 465-473). Cf. les breus, però precises indicacions de M.BATLLORI, o.c., p.245.

56. Vegeu el text en qüestió a les *Opera omnia*, I, p.13.

57. Cf. M.BATLLORI, o.c., p.249 s.

xem cap altra ocasió en què hagués pogut consagrar-se a l'estudi de la teologia, hom ha pensat generalment en la de dret⁵⁸. En qualsevol cas, és un fet que inicià immediatament amb Heimeric unes relacions intel·lectuals tan estretes com les que hi ha entre el mestre i el deixeble⁵⁹. Les abundants anotacions de la seva mà al *Quadripartitus questionum* i als *Theoremata totius universi*, dos escrits contemporanis d'Heimeric conservats avui en el Cod. cus. 106, comproven, en efecte, que des del 1425 fins el 1428 el jove Cusà es va esmerçar intensament en l'estudi de les línies mestres del pensament filosòfic-teològic del mestre flamenc, sobre tot en la seva concepció del món i de Crist⁶⁰.

En bell mig d'aquesta etapa d'iniciació teològica sota el mestratge d'Heimeric, Nicolau de Cusa emprèn, inesperadament, el seu viatge a París. És la seva primera i única estada coneguda a la capital de França. En desconeixia, doncs, l'ambient intel·lectual i estava mancat de relacions personals. Si no volem posar a compte de l'atzar el seu encontre amb el llegat lul·lià de Vauvert, cal pensar en un possible intermediari. Heimeric sembla fet a mida per a aquesta funció. Àdhuc en el cas que hom no faci seu el pressentiment de Haubst, segons el qual en la primavera de 1428 Heimeric s'hauria emportat amb ell a París el seu deixeble i li hauria facilitat l'accés a les biblioteques que li possibilitaren l'estudi de Llull⁶¹, hom no pot deseixir-se del pensament que li correspongué almenys una part de responsabilitat en la preparació i realització d'aquell viatge i, per tant, en el consegüent contacte de Nicolau de Cusa amb l'obra autèntica de Mestre Ramon.

EUSEBI COLOMER S.J.

---

58. Cf. E.VANSTEENBERGHE, *Le cardinal Nicolas de Cues (1401-1464): l'action, la pensée*. París 1920, p.15 s.; H.KEUSSEN, *Die Matrikel der Universität Köln (1389-1559)*, Bonn 1892, p.452. Vegeu sobre aquest punt les indicacions que forneixen els *Acta cusana*, nr. 25.

59. Vegeu el títol que encapçala el nr. 26 dels *Acta cusana*: "NdC deixeble d'Heimeric de Campo".

60. Cf. R.HAUBST, *Albert, wie Cusanus ihn sah*, i.c., p.168 s.

61. Cf. R.HAUBST, *Der junge Cusanus etc.*, l.c., p.203.